

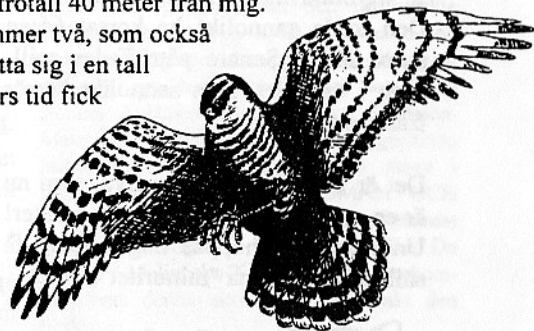
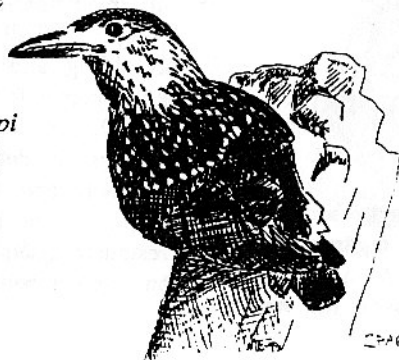
Nötkråka - "träningsbyte" åt sparvhök

Ett drama utspelades på ett litet hygge vid Harkärret morgonen den 18 augusti 1999. Satt och tittade på en nötkråka som lugnt näringssökte ute på hygget. Över skogen kom det en ständig ström av locklåten från höststräckande fågel.

Plötsligt hördes panikskrän från nötkråkan. En sparvhökshane hade gjort ett anfall och satt sig i en frötall 40 meter från mig. I nästa ögonblick kom sparvhök nummer två, som också gör ett anfallsförsök, för att sedan sätta sig i en tall ovanför nötkråkan. Under 15 minuters tid fick jag se hur hökarna samsades, genom att varannan gång utföra sina anfall mot nötkråkan. Under anfallen kunde jag höra svaga locklåten från hökarna.

Slutligen gav i alla fall hökarna upp och nötkråkan passade på att fly fältet. Gissningsvis var det sparvhökshanen som visade sin årsunge hur en jakt går till...

Mikael Leppälampi
Text och teckning

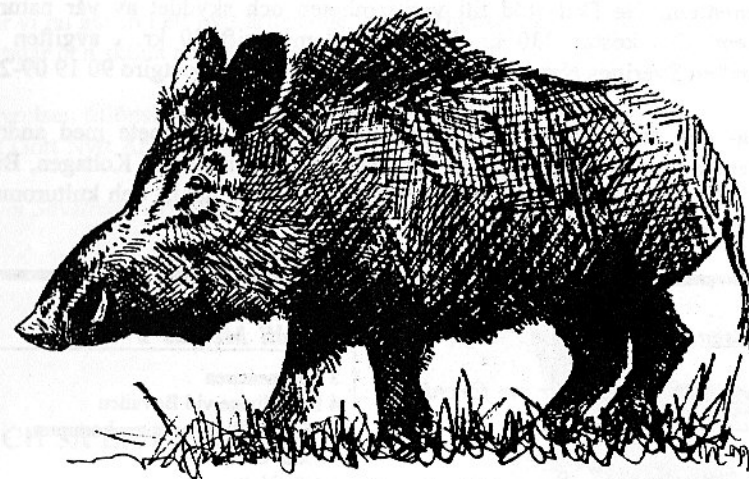

SPARVHÖKEN I FÄLLET VID HARKÄRRET.

MERGUS

Nr 2 1999

Årg 10

VILDSVINSGÅLLEN VID HÖGBYMÅDEN.

Surahammars

Naturskyddsförening

Mergus

Nr 2 1999 Årg. 10

Kontaktblad för
Surahammars

Naturskyddsförening

Mergus utges med 1 - 3 nummer per år och är gratis för medlemmarna. Bidrag (uppsatser etc) mottages tacksamt. Adress: Mergus c/o Tom Sävström, Stenbovägen 12, 735 34 Surahammar, Tfn:0220-33729.

Bli medlem. Ge Ditt stöd till verksamheten och skyddet av vår natur! Bli medlem! Det kostar 230 kr. Familjemedlemsavgift 30 kr. I avgiften ingår tidskriften Sveriges Natur. Sätt in medlemsavgiften på postgiro 90 19 09-2.

Flora- och faunavård. I föreningens regi och i samarbete med andra intressenter bedriver vi flora- och faunavårdsprojekt i Muren, Kohagen, Billsbo m fl. platser. Arbetet går ut på att bevara värdefulla natur- och kulturområden med dess växt- och djurliv.

Styrelsen:

Välkommen med frågor om förenings-
ärenden - slå en signal!

Tom Sävström 337 29
Marianne Svärd 302 76
Frank Nilsson 302 87
Mikael Leppälampi 315 24
Kjell Andersson 337 31
Conny Öhrman 309 59
Joakim Kraft 311 08

Omslag:

Vildsvinsgalten på Högbyleden vid
Gnien.

Teckning: Mikael Leppälampi

Innehåll Mergus 2 - 99:

- 3 Kommentaren
- 4 Hasselhage vid Bovallen
- 7 Tickor i Surahammars kommun.
- Släktet Ceriporia
- 9 VäxtNytt
- 12 Omkring Sura gamla kyrka
- 14 Brudsporre och fältgentiana i
"norbergslinja"
- 17 Sett och hört i markerna
- 20 SSG på inventeringsläger i avfolkad
finnbygd
- 23 Notiser
- 24 Nötkråka - "träningsbyte" åt sparvhök

Kommentaren

Naturupplevelsen är en gåva vi fått och som vi alla har möjligheter att berika oss av - i överflöd! Med alla våra sinnen kan vi ta till oss av allt det fantastiska som vår natur har att bjuda. Naturen är en oskattbar rekreativskälla - och gratis.

Allemansrätten ger oss möjligheter att under ansvar fritt vandra i skog och mark. Det är genom kontakten med naturen som vi skapar den där speciella naturkänslan, som också ger kraft och vilja att vara med och påverka naturvårdsarbetet - lokalt och globalt. Att stå upp som naturens advokater, som vi i Naturskyddsföreningen gjort i snart 100 år (på riksnivå) och år 2004 har vi i suraföreningen varit med i 50 år!

I styrelsen hoppas Vi att Du vill fortsätta vara med i Naturskyddsföreningen, när vi nu går in i ett nytt årtusende, med förhoppningsvis nya framgångar och sköna naturupplevelser.

Styrelsen tillönskar alla Mergus-läsare en angenäm Jul och ett Gott Nytt År 2000!

Tom Sävström, ordförande

OCH SÅ EN LIMERICK

En proffszoolog i en stuga
han ville ej ha någon fruga
och dyrkade orden
om frid på jorden.
Han tyckte att katta fick duga!

Havsörnen - något att spana
efter i vinterlandet!

Hasselhage vid Bovallen

av Arne Persson

Den 26 maj i år hade jag dristat mig över sockengränsen öster ut och kom stövlande väster om Mosjön. (Cykeln ställdes vid Skåntorpet - kedjad vid ett träd numera). En lomhörd älgstod trotsigt vid älgpasset i norr och repade björklöv. När han repat färdigt fortsatte såväl han som jag.

En i traktens jaktlag hade sett rivsår i barken i ett ungt granbestånd och misstänkte ludne "Storfar", vilket orsakade dagens uttryckning till området norr om Mosjön. Kommen ut på ett fall, där unggranarna hunnit bli halvmeterhöga, lyste det ljus från lågt gräs; ett ansenligt bestånd myskgräs. I den angivna granskogen hade, som jag misstänkte, kronhjortar kalasat på barken, så "Nalle" fick frias. Men där växte förkrympta hasselbuskar, vilket gjorde mig misstänksam.

Längs bäcken norrut finns en moränrygg, som ibland är kullig och ibland planar ut, som jag följde. När unggranarna tagit slut och de större tagit vid, jämte grova aspar, fanns där blåsippor, måbär, try och trolldruva. Hasseln blev nu fullstor och i ljuset stod första vårärten i blom snart följd av flera. En grop gjord av människo-hand, kanske en källargrop, finns där. Ingen gammal karta anger dock byggnad på den aktuella platsen.

Längre norrut blev det åter mörkare under gles, hög granskog. Jag fortsatte och under granarna fanns mycken frodig hassel och hässlebrodd. Här kom namnet på detta gräs till sin rätt. Här fanns också stora bestånd av vårärt samt underviol och lungört. Nu fick det bli kaffepaus för att klara hjärnan.

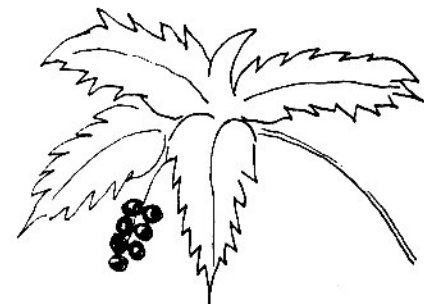
Här och var finns gropar i moränen, vilka inte är naturliga. Vad kan ha brutits där? Här blev trolldruva allmän. Räkning av dem var inte att tänka på. Moränen bildade framöver en stor kulle som hyste ett bestånd unga skogslindar samt rikligt med spenört, vilkas räknande också var omöjligt. Någon vecka senare hittades tre plantor vippärt på samma plats.

Ännu närmare Bovallen börjar dock granen kväva hasseln och dess följeväxter, men fortfarande påträffas sporadiskt, såväl trolldruva som spenört, på moränkullarna.

När jag visade Tom och Lennart området gick vi även ut på Åkerholmen i norr och fann där ängsskära bland gamla odlingsrösen. Den växte förresten även i skogsbrynet väster om åkern.

Myskgräs

Trolldruva

Vid besök i slutet av augusti konstaterades att bara en planta spenört blommat i år. Får se nästa sommar. På spenörtskullen har för några år sedan granar och en grov björk avverkats, säkert i bästa välmening. Björken borde dock ha fått fortsätta att lämna skugga. Nu fick pipröret en god chans, vilket det också utnyttjade!

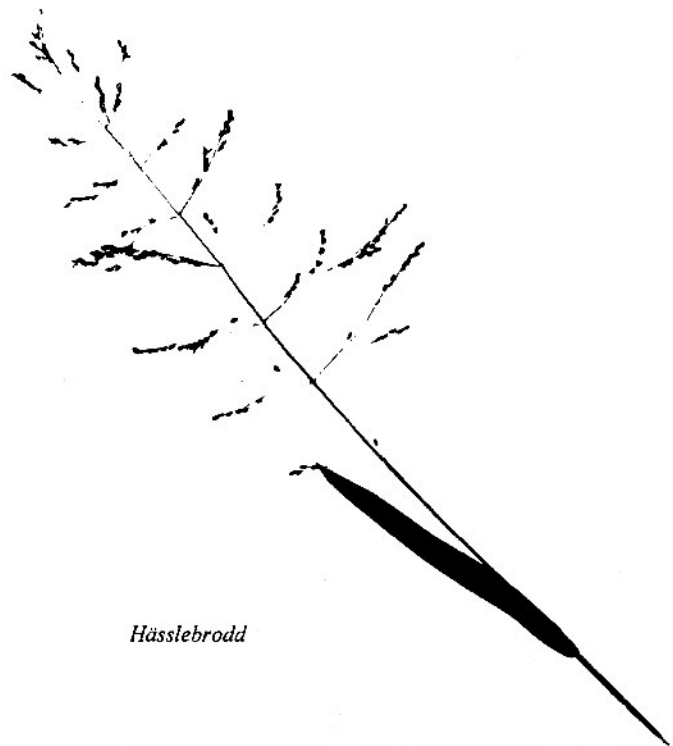
Hela området vore i behov av en försiktig plockhuggning vad granen beträffar, så att björk, hassel och annan lövvegetation fick sköta ljusinsläppet. Men det får ta tid, för ormbunkar och gräs lurar alltid och väntar på felgrepp.

Hemkommen från expeditionen rotade jag fram "Skultuna Bruks historia" ur bokhyllan. En fil.mag. Alf Hannerz har där ett inledande kapitel om socknens natur, skrivet för bortåt 80 år sedan. Följande rader återges därur:

"Söder om Bovallen finns i barrskogen en hage med yppiga hasselsnår, mellan Skåntorp och Allmänningstorp träffas mitt i gran- och tallmon spridda hasselbuskar och på ett flertal andra ställen, särskilt Slagårda mark öster om Toftsjön enstaka större och mindre ekar och i den sänka som stryker fram från Slagårda över denna sjö och upp mot Helsingtorp, finns en rad små lövängsspillror".

Ur samma bokverk hämtas ur ett anställningskontrakt av år 1802 för skogvaktaren Anders Jansson att han bl a, ej fick tillåta "skötteri (jakt) på skogar som stå under hans vård, icke heller något olovligt kräftfiske i Bovallsbäcken eller nötplockning i de å ägorna varande hasselskogar"

Bovallen är en gammal bosättning, även fast åkrarna söder om landsvägen är uppodlade under förra seklet.

Hasselbrodd

Gården var vid 1500-talets slut fäbodställe under Skarvsta. Att ovannämnda "hage" varit föremål för slåtter, kanske lövtäkt och därpå följande kreatursbetning är väl en inte alltför djärv gissning. I Bergslagen har vi haft begreppet sloghage. Läs gärna Nils Eckerboms artikel om den i naturskyddsföreningens årsbok år 1951.

På tal om Skultuna är här skäl att nämna dels bergbranten nordost om Tega gamla utgårds ödetomt, där det växer bl a bergspring och gaffelbräken, dels att vid Lallarbo växer ett ansevärt antal plantor av vippärt jämte hassel, ca 20 m sydöst om vägskelet, just där stigen mot Bårhuset börjar.

En stimulerande uppgift, och spännande sådan för rätt personer, är säkerligen en inventering av vad Skultuna sockens västra barrskogsområde döljer. Med den gamla ekonomiska kartan som grund ser man då var alla skogstorp haft sina in- och utägor, vilka kan vara nog så viktiga att börja med.

Blåsippa

"Tickor i Surahammars kommun"

Släktet *Ceriporia* - här finns "kameleonten" bland tickorna

av Tom Sävström

Släktet *Ceriporia* är i Europa representerade av 5 arter. Av dessa är 4 funna i Sverige och jag har hittills påträffat 3 av dem i Surahammars kommun. De kännetecknas av att vara tämligen små, ettåriga, resupinata vitrötesvampar, främst växande på lövved.

Den vanligaste av dessa är nättickan *C. reticulata* som också är ganska lätt att känna igen i fält. Men för att hitta den måste man ägna sig åt riktat eftersök. Den är mycket liten och växer företrädesvis på undersidan av markliggande grenar och pinnar av lövved. Under de snart tio åren som jag hållit på med tickor har nättickan kategoriskt förbisetts. Detta trots att den i litteraturen anges som allmän i större delen av landet.

Av en tillfällighet "råkade" det bli Dödhagen i Lisjö som ännu en gång överraskade i svampväg. På den östra sidan finns ett för ögat tilltalande skogsbryn med ek, björk och hassel med örtrikt fältskikt. Där vände jag slumpmässigt på några pinnar och på en murken sådan av hassel fanns tre små fruktkroppar av denna "gäckande" ticka.

Knappt en vecka senare roade jag mig med att vända på pinnar i Västsura hassellund. Det gav resultat även här, då hela tre fynd gjordes, på hassel (2) och björk (1).

Nättickan är i färg vit som mjölk eller svagt gräddfärgad. På fyndet från Dödhagen fanns fläckvis svag nyans av ockra. Namnet har den fått av att de grunda porerna bildar ett nätliknande mönster. Tickan är så extremt tunn, att substratet (veden) lyser igenom den tunna basvävnaden. Den är mjuk och vaxartad i konsistensen.

Biotop och växtlokaler

Nättickan växer främst i fuktiga miljöer, såsom strandskogar, alkärr, bäckraviner, men även i örtrikare blandskogar och hagmarker. I kommunen funnen på följande lokaler:

Lokal	Datum	Substrat
Dödhagen	990905	hassel
Västsura hassellund	991005	björk, hassel,
Hagen, Ramnäs	990912	klibbal
Holmtorpet	991010	björk
Norrsjölunden	991010	klibbal
Tippen Bruksomr.	991015	asp, klibbal,
St Nadden V	991016	klibbal
Seglingbo	991016	klibbal
Värntorp	991107	klibbal
Jobsbo/Brinken	991113	ek

Fem fynd av "kameleonten" Och så till den tredje i raden...

Betydligt ovanligare än nättickan är kameleontporingen *C. viridans*. Svampens latinska namn (*viridis*=grön) kommer av att den grönfärgas fläckvis vid intorkning, speciellt på beröringsfläckar. Men den kan också visa upp andra färgnyanser, t ex vit, röd, rödbrun, beigebrun, lila och rosa. Den växer på tämligen murken markliggande ved och är vanligast på asp.

Som många andra resupinata tickor är den duktig på att gömma sig. Arten är ovanlig men sannolikt förbisedd. Att vrida och vända på lågor och grenar brukar ge resultat. Då först märker man också att praktiskt taget varje vedpinne och liggande träd i skog och mark är angripet av svamp, ofta ticka eller skinn. (Det bör dock påpekas i sammanhanget att man bör alltid vända tillbaka veden, att inte ohämmat rumstrera om i naturen).

De lokaler där jag funnit kameleontporingen i kommunen kan sammanfattas som örtrikare löv- eller blandskogsbiotoper, i ett fall (Kungshammar) i betesmark m tall, gran, björk, asp.

Lokal	Datum	Substrat
Lindkullen, Vålbo	930915	asp
Ursjötorp	980708	ek
Kungshammar	990828	asp
Dödshagen	990905	asp
Dödshagen	990918	hassel

Purpurtickan *C. purpurea* är vackert purpurfärgad med en något ljusare och filtartad kantzon. Den är uppenbarligen sällsynt förekommande i fuktiga miljöer (strandskogar, kärrkanter etc), där den föredrar att växa på klibbal, främst på markliggande ved, mera sällan på kvarsittande grenar. (Finns på bild i Rymans, sid 142).

Enda fyndet hittills i kommunen av purpurtickan gjordes den 16/9-99 i örtrik strandskog med björk, klibbal, salix och enstaka tall. Lokalen ligger mellan återvinningsstationen och f d Sågen på bruksområdet i sura.

Men var finns den fjärde...?

Ja, den är ännu ej påträffad, rosenporingen *C. excelsa*, sällsyntast av de fyra, rödlistad som den är, (H 3). Rosa- till rödlila i färgen, växer främst på lövved, björk, bok, klibbal, salix, asp m fl. Sällsynt på tall. Vi återkommer med närmare presentation i Mergus den dagen vi avslöjat rosenporingens hemligheter!

"Växt-Nytt"

Under den här rubriken speglar vi nyheter och andra intressanta observationer från växtriket. Har Du hittat något spännande i skog och mark, i trädgården, närmsta grönområde eller annorstädes, så tar vi gärna emot rapporter. Ut i markerna och fynda och dela med dig av upptäckarglädjen!

Av våra *pyrola*-arter är **björkpyrolan** den i särklass vanligaste. Mera sällan träffar man på vit- och grönpýrola. **Vitpyrola** noteras under 1999 på 4 lokaler, strax NO Dalskogens villområde i öppen gräsmark med säl, Småmyra i örtrik blandskogsdunge i betesmark, söder Grindstugan i kraftledningsgata och Skogsmuren i kanten av skogsbilväg.

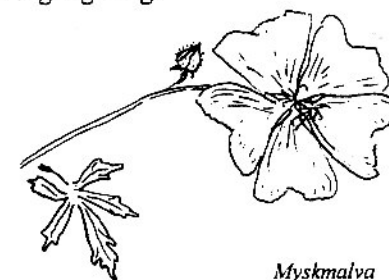
Ögonpyrolan är sällsynt i kommunen. 1998 hittades den mellan Dalkarstorp och Västströmstorp (väster om Hovgårdens crossbana) samt på skogen mellan Vikmuren och Slätfallet. I små skogskärr, myrkanter och sumpskogar träffar vi då och då på orkidén **korallrot**. Under 1999 noterad på 8 lokaler; söder och nordväst om Svartmuren, Källfallsberget, intill Trefaldighets källa vid Nybron, NV Mantmossen, Lasse Linds äng, Murmossen samt Slätfallet. Blommande exemplar hittades mellan 5/6 och 15/8.

Dvärghäxörten hittades invid bäcken som rinner från Slätfallet och ut i Gnarpviken. **Häggmispel** är en förvildad bärande buske, (spridd av fåglar), som börjar dyka upp i skogsmark, exempelvis vid Nybron och mellan

Oxhagen och Klingbo. **Benved** är en i våra trakter odlad buske (sällsynt) som är kvarstående vid f d bruksskolan i Sura samt på gammal trädgårdstopp strax norr om Virsbo.

Gaffelbräken växer i blockrikt bergsparti vid Naddtorpet (1998). **Skogsklocka** uppträdde med 30-tal ex. mellan motionsspåret och banvallen väster om golfbanan. Lokalen är angiven i Malmgrens flora redan 1982. Konkurerar på växtplatsen med stort **lupinbestånd**.

Vitblommig brunört stod att finna i bäckravinen med klibbal, hägg, björk och gran i västra delen av Turki gårde i Seglingsberg.

Myskmalva

Myskmalva, *skärblommig*, sågs 21/7 på ödetomt väster om Klingbo. **Strandklo** uppträder ofta fåtalig i